

Vaclav Havel:

Maktarinnar freisting

Háttvirdur áheyrarar!

Virðislonin, eg í dag verði heiðraður við, verður heldur veitt til skulakard (intellektuell) enn til politikarar. Eg eri helst ein, ið verður roknaður fyri at vera skulakardur, men samstundis hevur lagnan viljað, at eg havnaði — at siga frá einum degi til annan — í tí verð, ið verður kallað «topp-politikkur».

Loyvi mær tí her at gera nýtslu av mínum serligu royndum og við atfinningarsomu eygum hins skulakardar at lita at fyrbrigdinum makt, sum eg higartil so at siga havi lært at kennan innanfrá. Fremst vil eg tosa um ta freisting, maktin er fyri tilveru menniskjans.

Longsilin eftir makt

Hvi leingist menniskjan eftir at fáa politiska makt, og hvi vil hon so treyðugt sleppa valdinum, tá hon hevur tað?

Eg haldi, at vit í veruleikanum kunnu byta orskina til henda longsil í triggjar bolkar.

Fyri tað fyrsta verður menniskjan «ríkin» inn í politikkin av sinum i-myndingum av einum betri samfelag at liva í, av trúnni á ávis — um tey nú eru góð ella ivingarsom — virðir ella hugsjónir, og av tróðini ella tí yvirhonds sterku tráanini at berjast fyri hugsjónunum og gera tað til veruleika.

Harnæst tráar menniskjan eftir politiskari makt, tí hon hevur í sær ein náttúrligan longsil eftir at fremja seg sjálvan.

Tú kanst valla ímynda sær nakað, ið er meira lokkandi í dreyminum um sjálfstremjing enn tað, sum politisk makt býður sær. Politisk makt gevur rásarum fyri ómetaligum møguleikum at fremja seg sjálvan — til at skapa sjónligar «minnisvarðar» av sær sjálvum um ta virðing, sum alt politiskt arbeiði nærum av sær sjálvum elvir hjá honum, sum hevur hesa makt.

Triðja orsøkin til at óivað nógsum leingist eftir at fáa politiskt vald og so treyðugt vilja missa hetta vald, eru tey óteljandi frammi hjá rættind, politikarin hevur, sama hvussu stýrisskipanin í landinum annars er.

Fyri mær at siggja eru hesar triggjar orsøkir vovnar hvør í aðra á ein sera flokjasligan hátt. Ofta er tað eisini nærum ógjöriligt at avgera hvør av orsøkunum, ið veruleikanum er við yvirlutan, men í øllum forum verða tvær tær seinastu krógvaðar burtur og hin fyrsta drigin fram. Sjálvur kenni eg í hvussu so er ongan politikara, ið megnar yvirfyri umheiminum ella sær sjálvum at viðganga, at hann tráar eftir hesum ella hasum politiska starvinum einans fyri egnu skuld, fyri sjálfstremjing ella fyri at njóta tey frammi hjá rættind, starvið hevur við sær. Tvøtur imóti leggja vit politikarar — allir sum ein — doyn á at vit ikki hava áhuga fyri valdinum, men bert fyri ávisum almennum virðingum, og at tað einans er

okkara ábyrgdarskensla móttvegis heildini og áhugin fyri teimum virðum, vit vilja verja, ið krevur av okkum, at vit átaka okkum tungu byrðar starvsins. Tað er bert Várharra, ið veit um tað veruliga er so, ella um ein tilik grundgeving verður givin, tí hon er lættari at sodna bæði fyri umheimin og okkum sjálvar, enn um vit kanska søgdu sum var: At hon botnar í longsilinum eftir at verða «stóru» og gjøgnum ta makt og árin hetta gevur, styrkir okkum í trúnni um at vit gera tað á ein veruliga sannan og virðiligan hátt.

Stóðan er uppafur meira flokt, tí innast inni er sjálfstremjing jú ikki skeivt í sjálvum sær. Tað er eitt djúpt menniskjansligt fyrbrigdi, og tú kanst valla hugsa sær eina vaksna menniskju, sum ikki leingist eftir at fáa ástandað, váttað og «gjørt sjónliga» sína innastu kjarni — sitt «eg».

Í mínum politiska embætti skilji eg mína stóðu sum eina áheitan um ábyrgd og kenslu av skyldu móttvegis heildini, og eisini sum eitt serstakt offur. Men tá eg liti at øðrum politikarum, sum eg kenni og sum siga tað sama, verði eg noyddur stóðugt at rannsaka meg sjálvan og spyrja um ikki eisini eg royni at gjykla meg sjálvan — um tað ikki eisini hjá mær fremst snýr seg meira um ein ikki viðurkenda longsil eftir sjálfstremjing — eftir at verða týðningarmikil, enn bert at tæna málinum. Stutt

og greitt: Eg eri byrjaður stóðugt at illgita meg sjálvan, ella fyri at siga tað bart út: Allar minar royndir higartil frá politikki og politikarum og somuleiðis allar minar at-hyggingar higartil noyða meg at illgita meg sjálvan. Og henda illgitingin verður stórri fyri hvørja nýggja heiðursløn, eg fái.

Frammi hjá rættind

Gætur eigur serliga at vera givið nevndu triðju orsøkini at leingast eftir politiskari makt: Longsilin eftir teimum frammi hjá rættindum, ið hanga saman við politiska valdinum — ella heilt einfalt: venjanin til hesi frammi hjá rættind.

Tað er sera áhugavert at leggja til merkis hvussu devulsik freistingin er júst á hesum øki. Lættast sæst hetta hjá teimum av okkum, ið knappliga eru komnir í maktstóðu, men sum ongantíð hava havt vald, og áður altíð djart dømdu teir «stóru» fyri tey frammi hjá rættind teir loyvu sær, og sum bert gjørdur avgrundina millum teir og øll onnur ein djúpi.

Uttan at leggja til merkis broytingina, byrja vit nevnliga sjálv so við og við at líkast nevndu undangongummonnum meira og meira. Hetta orkymalar okkum, men vit mugu á sanna, at vit heilt einfalt ikki kunnu verja okkum í móti tí.

Eg skal taka nøkur dømi.

Tað hevði óivað hóskað illa, um ein landsstýris-

maður kom ov sein til ein landsstýrisfund, har eitt nýtt lógaruppskot, sum var av størsta týðningi fyri landið nógv ár fram yvir, skuldi viðgerast, bert tí hann hevði tannapinu, og mátti sita hjá tannlækninum allan fyrrapartin og biða til hann slapp framat. Hann syrgir tí fyri — upp á landsins besta — at tannlæknin er tøkur, so honum ikki nýtist at biða.

Havel nevnr nú fleiri onnur dømi um frammi hjá rættind — eitt nú skrivarar, tænarar, kokkar, bil við egnum bilstjóra og lúður í bilinum, so honum er loyvt at koyra móti reyða ljósinum og skjótari enn lógin heimilar o.s.fr. Hann tekur síðani samanum og sigur:

Eg gangi til serstakan lækna, mær nýtist ikki at koyra gjøgnum gøturnar í Prag við sniglaferð, mær nýtist ikki at gera mat ella leita eftir mati, ja, mær nýtist heldur ikki at sláa telefonnummarið, um eg vil tosa við onkran, stutt sagt: Eg livi í verð teirra við frammi hjá rættindum, teirra við undantakslovvum, teirra vardu — í verð teirra stóru og kendu, sum ikki longur vita hvussu nógv ein ferðaseðil við sporvogninum ella eitt pund av smóri kostar, hvussu tú kókar kaffi, ella koyrir bil ella hvussu tú telefonar. Jú, eg livi so stutt júst á markinum til ta kommunistisku yvirstættar-verð, sum eg alla mína tíð havi funnist at.

Umberingar

Ringast av øllum er at øll hesi rættindi hava sín skottrygga logikk. Eg hevði verið til látsur og verið rættvist fordømdur, um eg kom ov seint til ein fund av stórum týðningi fyri landið, tí eg sat og biðaði hjá tannlækninum, stóð í kjót-bíðrøðum, kom ikki gjøgnum rustaða telefonsambandið í Prag, fekk ikki fatur á taxa, tí eg var ikki úr Vestur-heiminum og ikki átti dollars ofr. Men hvar endar logikkurin og tað sum eyðsýnt er neyðugt, og hvar byrja umberingar? Hvar enda áhugamálini hjá føðilandinum og hvar byrjar gleðin við at kunna skuldseta verðina fyri egnu veikleikar? — Kenna vit,

ja, er tað yvirhøvdur møgulegt at sundurbýta tað viðbragð, tá vit ikki longur tæna landinum, sum vit offra okkum fyri m.a. við at góðtaka frammi hjá rættindini, og tá vit byrja at hjúkla um egnu áhugamál, sum vit so umbera okkum við, at vit gera »upp á landsins besta«?

Sama hvussu vælmeindandi tú vart í byrjanini, eitt má eg viðganga og tað er, at skal makt-menniskjan yvirhøvdur megna at sundurbýta tilik viðbrøgd — nær tú tænar landinum og nær tær sjálvum — so er í hvussu so er neyðugt við sera gjøllum hugleiðingum um tað, sum er farið fram, eins og tú mást megna at siggja teg sjálvan við atfinningarsomum eygum uttanifrá.

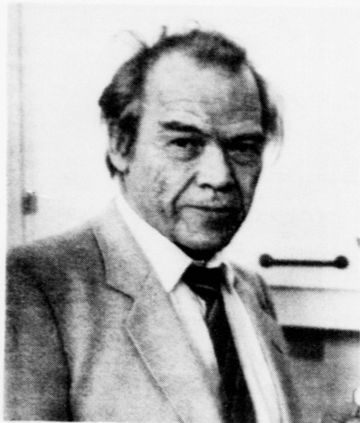
Eg royni alla tíðina at berjast imóti teimum frammi hjá rættindunum, sum eg haldi eg sjálvur havi fyrimunir av, men eg tóri ikki við vissu at siga, at tað altíð hevur eydnast mær at finna markíð. Nærum uttan at vita tað, venur tú teg skjótt við hetta, skjótt við hatta, og at enda ert tú í vanda fyri at missa tíni annars væl royndu evni at meta um hvat sum er hvat.

Enn einaferð: Í mínari maktstóðu illgiti eg stóðugt meg sjálvan. Ja, meira enn tað — eg skilji nú betur tey, ið byrja at vera við undirlutan í stríðnum móti maktarinnar freisting og sum á ein hættisligan hátt og í stóðugt stórri mun draga fram egnu dýrd og byrja at venja seg við frammi hjá rættindini, sum vóru hesi ein sjálfsgæddur lutur — samstundis sum tey sannføra seg sjálvan um at tey tæna føðilandinum.

Samleikin (identiteturin)

Í maktarinnar freisting finst nakað sera lúnskt, svikiligt og tvískilt. Øðrumegin veitir politiska valdið menniskjun ein frálíkan møguleika til frá morgun til kvøld at fáa váttað, at hon veruliga er til, at hon hevur sín samleika sum ógvuliga sjónligt við hvørjum orði og

Síðalæra politikaranna

28. mai í ár fekk Vaclav Havel (ið sum kunnugt er forseti í Tjekkoslóvakíunum) «Sonning-heiðurslønina» handaða á lærda háskúlanum í Keypmannahavn. Takkarrøða hansara, ið ber heitið «Maktarinnar freisting», lýsir hvussu maktstóðan hjá politikarum kann verða og helst eisini verður «misnýtt». Litið er at ivast í, at henda røða Havel hevur nóg meira at siga okkum feryoyingum, ið kenna politikararnar at siga persónliga, enn «meiniga fólkinum» í teimum stóru londunum, ið yvirhøvdur bert kenna sínar politikarar gjøgnum sjónvarpið, og har

krógva teir seg sum kunnugt aftanfyrri glæsligar gekkaskortar.

Royn nú, samstundis sum tú lesur hesa røðu Havel, at ímynda sær okkara toppolitikarar, soleiðis sum tú hevur lært at kenna teir, og eg skal lova tær, at tá tú hevur lisið røðuna, so kemur tú helst — øðrumegin: At skilja orskina til mangar fyrri teg áður gátuførar politiskar avgerðir nóg, nóg betur — og hinumegin: Av fullum hjarta at ynskja, at vit høvdu politikarar «úr sama bergi brotnir» sum Vaclav Havel.

Tormóður Dahl